

ISMET MILAVIĆ

U nekadašnjem Mostaru niz cijelu Donju Mahalu nije bilo brojnije kućne zajednice nego što je, dugo vremena, bila na »Ogradi« porodica uvaženog starine Muhamedage Milavića. Bila je to mala slavenska kućna zadruga. Zajedno sa ocem i majkom živjelo je u velikoj starinskoj kući, sa brojnim sobama, osmero, braće i sestara. Svak je imao svoje porodično zaduženje i bavio se svojim poslom. Imanje je bilo veliko, rastureno po selima, tako da su se mnogi pretežno zanimali zemljoradnjom. Nekima je otac otvorio trgovinu, pa im se interes postepeno sve

više okretao u tu stranu. Najstariji su već bili odslužili vojsku. Požemili se, kuća je bila puna unučadi, ali se zadruga nije dijelila. Konačno, vrijeme je i tu neimnovnost postavila na dnevni red. Najprije su se

odijelili najstariji Muhamedagini sinovi, među njima i Mehmed-efendija, otac Ismetov. Učinili su to još za života očeva. Svak je dobio svoj dio i započeo samostalan porodični život u novim, znatno izmijenjenim i skromnijim uslovima. Poratne prilike (poslije prvog svjetskog rata) nisu im bile osobito naklonjene. Više je porodici trebalo, nego što se moglo u trgovini steći ili drukčije zaraditi.

U porodici Mehmed-efendije Milavića rodio se Ismet 12. februara 1907. godine. Osnovnu školu, kao i svi njegovi vršnjaci, završio je u »Ruždiji« (II dječjačka narodna osnovna škola). Među djecom Ismet se isticao dobrim uspjehom u školi i primjernim ponašanjem, kako je to njemu dolikovalo. Rano je počeo pomagati ocu u trgovini, pa je i to unosilo ozbiljnost u njegovo dječjačko ponašanje. Ni gimnazija mu nije zadavala nikakve brige, dobro je učio i spadao među najbolje učenike u svojoj generaciji. Posao u trgovini nije išao najbolje, živjelo se skromno, kao i u mnogim našim trgovačkim porodicama u to vrijeme. Sve bi to bilo još dobro da očeva zdravlje nije bilo stalno slabije. Ismet je već predviđao da će se cijela briga oko izdržavanja sedmočlane porodice svom težinom spustiti na njegova ramena. Bio je najstariji sin u porodici, u to vrijeme u patrijarhalnim porodicama to je bio običaj i nepisani zakon, i on se psihički zarana s time pomirio. Jedina briga mu je bila da ga to ne ometa u studijama.

Otac je uskoro umro. Trgovinu je još jedno vrijeme vodila mlada sestra Ifeta, pa su je postepeno likvidirali. Ismet je maturirao 1927. godine, odlučio se i s velikim pouzdanjem u svoje snage, otišao na studije u Beograd. Dobio je besplatno izdržavanje u Gajretovom domu »Osman Đikić«, čime mu je situacija bila znatno olakšana. Upi-sao se na pravne studije. To je bio najbolji izlaz — da može raditi i uz rad studirati. Odmah, u prvoj godini studija, zaposlio se u jednoj advokatskoj kancelariji. Radio je kao pomoćna pravna sila. Zараđивao je toliko da bi mogao svakog mjeseca poslati porodici pristojnu sumu za izdržavanje i unekoliko olakšati svoj život na studijama. Studirao je vrlo savjesno, ali ispite nije mogao polagati redovito. Sve više ga je angažovao rad u advokatskoj kancelariji. Kroz složene poslove u advokaturi, Ismet je produbljivao svoje znanje u pravnim naukama i sticao praksu u različitim pravnim postupcima. To mu je kasnije mnogo olakšalo rad u pripravnničkom sudijskom zvanju. Mjesečna zarada se sve više povećavala, tako da se i cijela porodična situacija postepeno znatno popravila.

Kada je završio studije napustio je posao u advokatskoj kancelariji u Beogradu i povratio se u Mostar (1936), gdje je nastupio na dužnost sudijskog pripravnika u Okružnom sudu.

Sada je živio zadovoljan sa svojom porodicom. Prestale su velike brige i rad na dva kolosijeka. Imao je više vremena i za svoj lični život. S nama se danomice družio i, s nama zajedno, odmah od početka, ušao u Upravni odbor Biblioteke. Vrlo obrazovan, napredno opredijeljen, temeljit u svakom poslu, Ismet je bio snaga koja se u radu Biblioteke znatno osjećala. Uživao je povjerenje i autoritet među svojim kolegama u struci, a isto tako među članovima Biblioteke i

drugim građanima Mostara. Bio je to period kada je Biblioteka u svom usponu započela svoju afirmaciju u Mostaru i sve više postajala uticajan faktor naprednog javnog mnjenja grada.

Iz ovog perioda među nama je ostala i jedna anegdota⁶⁴⁾ vezana za Ismetovu ličnost.

Svake godine pred našu godišnju zabavu (o tome je ranije ovdje bilo riječi) svi mi iz Upravnog odbora Biblioteke među sobom smo podijelili uloge i, po nekom sistemu, obilazili trgovačke radnje, advokatske kancelarije, ljekarske ordinacije, urede, biroe itd., da prikupimo dobrovoljne priloge i radove za tombolu na zabavi. Svaki je dobio svoju ulicu i svoje dobre poznanike i prijatelje da ih u toj namjeri posjeti. Nismo bili anonimni. Grad je već dobro poznao Biblioteku, njen rad i njenu orijentaciju, znao ljude koji je vode i u njoj saraduju. Imali smo uvijek dosta uspjeha. U našoj evidenciji, a još više u našim sjećanjima ostala su zapisana samo trojica ljudi u gradu, tri trgovca (jedan Musliman i dva Hrvata), koji su otvoreno izjavili da ne daju svoj prilog za Biblioteku, a davali su mnogi za koje smo mi sasvim određeno znali da nisu poštovaoci ni prijatelji Biblioteke.

Ismet je obilazio trgovačke radnje na Glavnoj ulici (danas Ulica Maršala Tita). U tekstilnoj radnji jednog poznatog trgovca Muslimana Ismet se dugo zadržao, neočekivano je došao u priliku da se sa vlasnikom te radnje i žučno raspravlja. Trgovac je bio škrte ruke i za poklon Biblioteci iskupio nekoliko artikala odbačene, demodirane robe i to Ismetu ponudio. Ismet se tome odlučno usprotivio. On je, inače, po prirodi bio vrlo osjetljiv, plahovito je reagovao na uvrede. »Dragi prijatelju, vi živite i dobro zarađujete na ovom muslimanskom svijetu. Bez obzira na to koliko vi s nama saosjećate, vi ste moralno dužni da pomognete rad ovakve jedne korisne ustanove kao što je Biblioteka. Mi ne primamo poklone koji ne vrijede ni vama ni drugome«. To je bio Ismetov odgovor na ponašanje trgovca. Razgovor je bio završen. Ismet je ljutito izišao iz radnje i ostavio trgovcu dinđuve koje je bio za dar pripremio.

Držanje tog trgovca nismo nikad zaboravili.

Po položenom studijskom ispitu, Ismet je iz Mostara premješten za sudiju u Stolac. Svima nam je bilo jako žao. Za vrijeme njegovog angažovanja u Biblioteci, Ismet je bio neosporno jedan od njenih stubova. Tješilo nas je samo to što Stolac nije daleko od Mostara i što je u ličnosti Ismeta otišao naš pouzdani ambasador u jednu novu, zahvalnu sredinu. I zaista, u kulturnom i društveno-političkom životu Stoca, Ismetov dolazak se ubrzo osjetio. Snažnije je krenuo rad u svim pravcima. Održavali smo veze s Ismetom i njegovim saradnicima. On sam je dolazio skoro svake sedmice, nekada i češće, u Mostar. Mi smo s našim snagama, nekada i cijelim ansamblom Biblioteke i dobro pripremljenim programom, odlazili u Stolac i držali pri-

⁶⁴⁾ »Anegdota je kao ključanica kroz koju se više vidi nego kroz širom razjapljena vrata« — A. G. Matoš.

redbe, predavanja i sl. Pred rat Ismet je napustio Stolac. Uspostavljene veze s njima mi nismo prekinuli.

Iz Stoca Ismet je s početka 1941. godine premješten u Sarajevo na dužnost sekretara Apelacije. Sada je djelovao u sasvim novim uslovima i novoj sredini. Odmah se povezao sa partijskom organizacijom i radio po njenim direktivama. Bio je član jedne patrijske ćelije intelektualaca u Sarajevu kojoj su, pored drugih, pripadali i Slavija Vajner Čiča, Oskar Danon i Branko Galeb.⁶⁵⁾ Ismet je bio politički jako izrastao, uživao je povjerenje rukovodstva Partije. Bio je na delikatnom službenom položaju, oči i uši policije su bile u svakom kutu, opasnost je bila trajno prisutna. Među sudijama i drugim Ismetovim poznanicima u velikoj sudske palati bilo je još članova i pouzdanih saradnika Partije, ali i dosta ustaških doušnika i slugana. Nije to bila laka pozicija. Ismet je svoje zadatke izvršavao smireno, odvažno, inteligentno i vrlo konspirativno. Neke vrlo odgovorne zadatke je dobivao i neposredno od člana Pokrajinskog komiteta KPJ za BiH, Avde Hume. Njegovo ime je vezano i za objavljivanje poznate Rezolucije sarajevskih Muslimana pod jesen 1941. godine.

Inicijativa za koncipiranje i objavljivanje Rezolucije potekla je od Partije. U njoj su izvršeni nezadovoljstvo i javni protest protiv postupaka ustaške vlasti prema nedužnim građanima zemlje. Sva rezolucija je, protivno ideoloziama ustaške države, bila protkana bratstvom naših naroda. Ismet je imao vrlo delikatnan zadatak da ohrabri i animira brojne ugledne građane Sarajeva, mnoge bivše Spahine pristalice i dr. da potpišu Rezoluciju.⁶⁶⁾ Ličnim kontaktima sa pojedinim poznanicima, zatim preko svojih saradnika i prijatelja, Ismetu je uspjelo da na Rezoluciju stave potpis mnoge Sarajlije čiji su građanski ugled i ustaše respektovale. Neki su Rezoluciju potpisali za koje se znalo da nisu velike pristalice NOP-a, ali su bili zakleti protivnici ustaša i njihove vlasti i države. U to vrijeme to je bio značajan taktički potez Partije. Rezolucija je odjeknula po cijeloj Bosni i Hercegovini, i mnogo šire. Ustaše su bile strahovito ozlojeđene, za uzvrat htjeli su pristupiti i hapšenju barem nekih potpisnika, ali su od toga odustali bojeći se da ne izazovu još smnogu neugodniju situaciju. Za sarajevskom Rezolucijom su, u vidu rezolucije, slijedila još nekoliko slična pisana javna protesta čiji tekst je po svojoj određenosti i tonu protestiranja bio još oštiji. Ustaše su ostale nemoćne i konsternirane pred ovako prkosnom i smjelom demonstracijom. Rezolucija je time dobila još veći moralno-politički značaj, a samim tim ugled NOP-a i Partije u narodu još je više porastao.

Sa razvojem ustanka i početkom oružanih akcija sve oštrije se osjećala potreba sistematskog praćenja rada neprijatelja, komandi i štabova njegove oružane sile, njegovih namjera i planova, pokreta jedinica itd. Pokrajinski komitet KPJ za BiH u Sarajevu je zato odmah formirao poseban Vojnoobavještajni komitet (vezan direktno

⁶⁵⁾ Avdo Humo — Godine iskušenja i podviga, str. 90, Beograd, 1977.

⁶⁶⁾ Avdo Humo — Godine iskušenja i podviga, str. 69, Beograd, 1977.

za Pokrajinski komitet) kome je stavljeno u dužnost pribavljanje svih mogućih podataka vojne prirode i njihovo predavanje Komitetu. U sastav tog specijalnog komiteta imenovani su — Branko Galeb, profesor, Ismet Milavić, tajnik Banskog sudbenog stala, i inž. Julije Stipetić, upravnik plinare. Zadatak je bio vrlo delikatan, za NOP i vođenje borbe izuzetno značajan, ali i vrlo opasan. Komitet je odmah odpočeo svoju aktivnost. Uspjelo im je da se svak, po svojoj liniji, poveže sa određenim ljudima. Ismet je bio, posebno, uspostavio-veze sa Sulejmanom Filipovićem, domobranskim pukovnikom na službi u Sarajevu. To je bio vrlo pouzdan izvor dragocjenih vojnih podataka. »Radili su ga (posao, F.A) svesrdno i sa punom ozbiljnošću, ulivajući autoritet i domobranskim oficirima. Pojedinačno su održavali veze sa oficirima i toliko su bili prodrli u sarajevski domobranski oficirski kor da smo stvarno znali sve što se u vojsci dešava, kao i sve naredbe koje su oni dobijali iz centra, iz vojnog zapovjedništva u Zagrebu. I zbog toga smo i mogli da pravovremeno šaljemo informacije našim jedinicama i političkom rukovodstvu.«⁶⁷⁾

U velikoj provali koja je pogodila NOP i sarajevsku partijsku organizaciju, u aprilu 1942. godine, bio je otkriven inž. Julije Stipetić, i to zbog sasvim drugih razloga (sakupljanje narodne pomoći). Sticajem nesretnih okolnosti, policiji je upravo u toj hajci u ruke pao i jedan izvještaj Vojno-obavještajnog komiteta, zatečen kod jedne uhapšenice, koji je bio pripremljen i koji je trebalo odnijeti na oslobođenu teritoriju.⁶⁸⁾ To je bilo sudbonosno. Poslije Stipetića zatvoreni su i Branko Galeb i Ismet Milavić. U zatvor su dospjeli i neki domobranski oficiri. Poslije dugotrajnih saslušavanja i mučenja u sarajevskoj policiji, početkom maja 1942. godine, Branko Galeb i Ismet Milavić su, sa još drugim brojnim uhapšenicama, upućeni u koncentracioni logor Jasenovac. Nakon kraćeg boravka u Jasenovcu, ustaška policija je Ismeta i Branka Galeba uvrstila u jednu grupu logoraša koje je, tobože, trebalo otpremiti na rad u Njemačku. Iz Jasenovca su vozom otpremljeni u Zemun i strpani u gestapovski logor na Sajmištu. Uskoro poslije toga Ismet je sa grupom logoraša sa Sajmišta upućen u njemački zatvorenički logor u Narviku, Norveška. Branko Galeb, pošto je poslije toga prošao kroz gestapovske zatvore i saslušavanja u Beogradu, pušten je, u avgustu mjesecu 1942. godine, jer mu nije mogla biti dokazana krivica.⁶⁹⁾

Težak, na momente stravičan, bio je život naših ljudi u njemačkim koncentracionim logorima u Norveškoj. Svakodnevno težak logorski rad, strahovito slaba ishrana, mizerna odjeća i obuća, a zimi još i nepodnošljiva studen. Ismet je, inače, bio nježnog zdravlja i slabe fizičke kondicije. Teško je obolio u logoru. Neki drugovi, koji su imali sreće da prežive te torture, pričali su da su dugo vremena

⁶⁷⁾ Avdo Humo — Godine iskušenja i podviga, str. 109, Beograd, 1977.

⁶⁸⁾ Branko Galeb — Pismo Esadu Čengiću o radu na obavještajnoj službi, Zbornik radova: Sarajevo u revoluciji, II tom, str. 670—671, Sarajevo, 1977.

⁶⁹⁾ Branko Galeb — Pismo Esadu Čengiću o radu na obavještajnoj službi, Zbornik radova: Sarajevo u revoluciji, II tom, str. 671, Sarajevo, 1977.

logoraši na sve načine prikrivali bolest i nemoć Ismetovu, jer Nijemci jednostavno nisu htjeli da trpe bolesnike u logoru i da se o njima staraju. Prilikom jednog takvog polaska na rad, Ismet je od bolesti i iznemoglosti pao u stroju. Nije se to moglo sakriti. Nijemci su ga odmah izdvojili iz stroja i istog dana ubili. Mnoga nadanja u bolju budućnost su s njim sahranili.